

Asta Mitkevičienė
Lietuvių kalbos institutas

Sinoniminiai terminai 1918–1940 metų lietuvių literatūros mokslo darbuose

1. Įvadinės pastabos

1918–1940 m. išleisti pirmieji lietuviški literatūros teorijos vadovėliai, pirmosios apžvalginės įvairių užsienio tautų literatūros istorijos knygos, buvo leidžiami lietuvių ir visuotinės literatūros istorijos darbai ir kt., kuriuose vartojama daugiau ar mažiau literatūros mokslo terminų. Dėl terminų autoriai turėjo apsispręsti (tai vadinamoji tekstinė terminų tvarkyba, plačiau žr. Gaivenis 2002, 84). Literatūros mokslo terminai tuo metu buvo aktyviai tvarkomi ne tik pavieniui, bet ir organizuotai valstybės mastu – 1921 m. Terminologijos komisija prie Švietimo ministerijos keliuose posėdžiuose svarstė literatūros mokslo terminus. Be abejo, teko spręsti ir terminų sinonimijos problemas.

Sinonimų klausimas terminologijoje yra vienas pamatinių, neprarandantis aktualumo. Terminologijoje teigiama, kad terminų sinonimija itin būdinga pradiniam kurios nors srities terminijos formavimosi tarpsniui (Kaulakienė 2000, 23; 2009, 168), „[p]o kelis pavadinimus dažniausiai turi naujos, nepakankamai susiformavusios ir skylančios sąvokos“ (Gaivenis 2014, 176). Teorinė siekiamybė – terminai be sinonimų¹ (ISO 704: 2000, 24), tačiau praktikoje terminų sinonimija – neretas ir, galima sakyti, įprastas reiškinys. Pažymėtina, kad ne visi sinonimų tipai terminologijoje vertinami vienodai, pavyzdžiui, pateisinama tarptautinių ir lietuviškų terminų sinonimija. Įvairus ir pačių sinonimų likimas terminijos raidoje.

Darbo tikslas – nustatyti vienažodžių 1918–1940 m. lietuvių literatūros mokslo terminų sinonimijos apimtį, būdingiausius sinonimų tipus pagal šaknį ir kilmę, parodyti sinonimų likimą². Straipsnio šaltiniai, iš kurių rinkta tiriamoji medžiaga, yra šie:

a) visi kalbamo laikotarpio literatūros teorijos vadovėliai: du skirtingi pirmojo lietuviško literatūros teorijos vadovėlio, kurio autorius Kazys Bizauskas, leidimai (1918, 1922), Stasio Češūno (1925), Motiejaus Gustaičio (1927), Jono Norkaus (1930) ir Juozo Ambrazevičiaus (1938) literatūros teorijos darbai;

¹ Dar XX a. pradžioje Lietuvių mokslo draugijoje pabrėžtas būtinumas vengti terminų sinonimijos (Keinys 2005, 255).

² Deja, nėra nei išsamaus lietuviškų tradicinių literatūros mokslo terminų žodyno, nei literatūros mokslo kalbos tekstyno, todėl ne visais atvejais galima tiksliai nustatyti dabartinę terminų padėtį.

b) lietuvių literatūros istorijos darbai: mokykliniai Marijos ir Albino Iešmantų (1923), Vinco Zajančkausko (1928), Zigmo Kuzmickio (5 d., 1931–1934), Motiejaus Miškinio (1939) literatūros istorijos vadovėliai; Lietuvos universiteto (VDU) dėstytojų veikalai – du Mykolo Biržiškos literatūros istorijos leidimai (1920, 1925), keturios Juozo Tumo-Vaižganto literatūros istorijos paskaitų knygelės (1924, 1925), Vinco Mykolaičio-Putino lietuvių literatūros istorijos veikalas (1936). Taip pat tautosakos vadovėlis – M. Biržiškos *Dainų literatūros vadovėlis* (1923), kuris, autoriaus teigimu, papildė jo literatūros istorijos veikalus;

c) visuotinės literatūros istorijos vadovėliai: Gabrielės Petkevičaitės-Bitės (2 d., 1922, 1924), Vlado Dubo (du leidimai, 1923, 1927), J. Norkaus (1931), J. Ambrazevičiaus ir bendraautorių Jono Griniaus (d. 1–2), Antano Vaičiulaičio (d. 2) (1938, 1939) darbai;

d) užsienio šalių literatūros istorijos darbai: V. Dubo prancūzų (2 d., 1929, 1930), Juozo Ereto vokiečių (1931), Balio Sruogos rusų (2 d., 1931, 1933), Vladimiro Šilkarskio graikų (1938) literatūros istorijos veikalai³.

Pagrindiniai darbo metodai – aprašomasis analitinis ir gretinamasis. Sinonimai nustatomi vadovaujantis komponentine analize, nagrinėjamas kontekstas, taikomas substitucijos metodas. Sinonimus galima atpažinti (ar bent įtarti) ir iš formaliųjų rodiklių – jungtuko *arba*, prieveiksmio *kitaip*, skliaustuose pateikto termino ir kt. (kiek plačiau žr. Kovalevskaitė, Bielinšienė 2015, 160).

Šiame straipsnyje analizuojami tik sisteminiai sinonimai. Terminai rinkti iš rišlių tekstų, kuriuose esama įvairių kontekstinės terminų sinonimijos atvejų: hiperonimai vartojami vietoj hiponimų, perfrazės vietoj terminų ir kt. Straipsnio šaltiniai – ne vieno dešimtmečio senumo, todėl kai kurios sąvokos per tą laiką pakito ar gali būti pakitusios. Dėl to dabar ne visada lengva atskirti, kada terminas yra sisteminis kito termino sinonimas, o kada tiesiog tekstinis konkurentas (plačiau žr. Mitkevičienė 2015). Be to, literatūros mokslo terminų sinonimiją sunku tyrinėti dėl ne visais atvejais aiškių hierarchinių terminų santykių, taip pat dėl terminais įvardijamų sąvokų miglotumo.

Sinoniminiai terminai – skirtingi tą pačią sąvoką įvardijantys terminai. Nors sinonimija yra semantinis santykis, tačiau terminų sinonimijos aprašas dažniausiai remiasi formaliąja sinonimų analize. Kodėl taip yra? Sinoniminių terminų (išskyrus dalinius sinonimus, kurie terminologijoje neretai nelaikomi sinonimais, žr. Skujina 1993, 54) reikšmės yra tos pačios, o sinonimų skirtumai glūdi raiškos plane. Vadinasi, lingvistinis tos pačios reikšmės terminų gretinimas – tai jų formalių skirtumų nustatymas.

Reikia pridurti, kad literatūros mokslo terminai šiame straipsnyje nėra griežtai atskiriami nuo artimų sričių terminų (pavyzdžiui, kalbotyros, retorikos, leidybos ir kt.)⁴, taip pat nuo

³ Tos pačios knygos leidimai šiame straipsnyje laikomi skirtingais šaltiniais, o atskirai išleistos to paties darbo dalys – vienu šaltiniu.

vadinamosios literatūrologinės leksikos. Apskritai, objektyvių kriterijų, leidžiančių atriboti vienažodžius terminus nuo ne terminų, nėra. Dabar terminologijos moksle linkstama prie požiūrio, kad siekis rasti skirtumą tarp terminų ir kitokių žodžių nėra vaisingas ir įgyvendinamas (Faber Benítez 2009, 120).

2. Bendrašakniai vs. nebendrašakniai, lietuviški vs. skolintos šaknies sinoniminiai terminai

Sukaupti vienažodžiai sinoniminiai terminai visų pirma grupuojami pagal šaknį – į bendrašaknius ir nebendrašaknius sinonimus. Sinonimų skirstymo pagal šaknį patogumą yra pabrėžęs A. Umbrasas (2004, 101; 2010, 171). Bendrašakniai vs. nebendrašakniai sinoniminiai terminai – paranki opozicija terminologijoje. Nebendrašakniai vienažodžiai sinoniminiai terminai paprastai yra skirtingos kilmės arba skiriasi tokių terminų motyvacinis požymis. Tarpusavyje lyginant bendrašaknius sinonimus, jų kilmė yra antraeilis dalykas, o motyvacinis požymis dažniausiai sutampa.

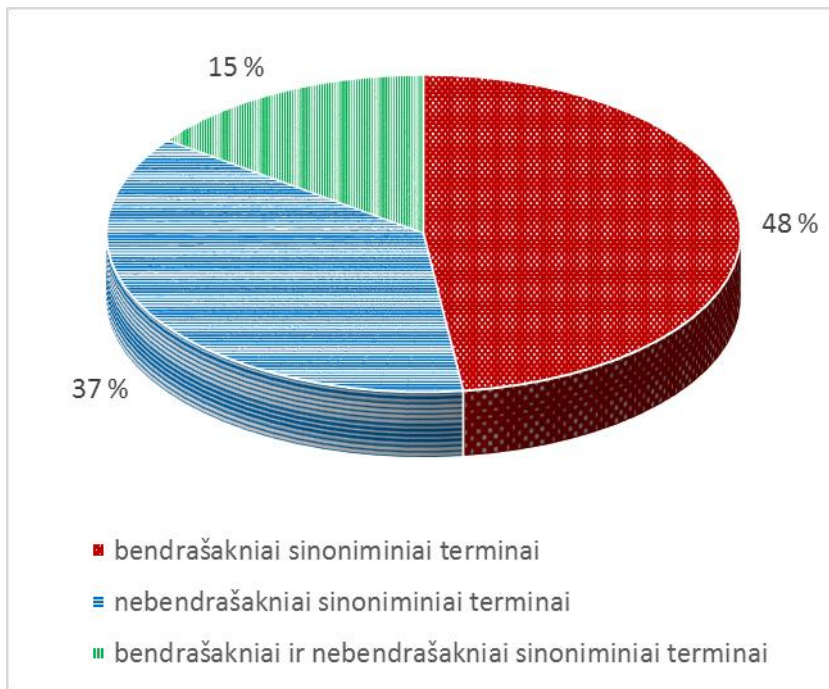
Sinonimų eilutes sudaro ne tik pora, bet ir daugiau tą pačią sąvoką įvardijančių literatūros mokslo terminų. Dėl to trinarėse ir ilgesnėse eilutėse gali būti ne tik vien bendrašaknių arba vien nebendrašaknių sinonimų, bet ir vienu bei kitu kartu. Tad straipsnyje skiriama trečioji sinonimų grupė – bendrašakniai ir nebendrašakniai sinoniminiai terminai. Sudurtinis terminas laikomas bendrašakniu atitinkamo nesudurtinio termino sinonimu, kai pastarojo šaknis sutampa su viena pirmojo termino šaknimi.

Dar viena svarbi opozicija terminologijoje – lietuviški terminai vs. skoliniai (dažniausiai tarptautiniai terminai)⁵. Vadovaujantis opozicijos principu, hibridiniai terminai, turintys skolinių šaknis, taip pat patenka prie skolinių. Tokie hibridai, taip pat tarptautiniai ir kitokie nelietuviškos kilmės terminai šiame darbe apibendrintai vadinami skolintos šaknies terminais. Atitinkamai vertiniai čia laikomi lietuviškais terminais.

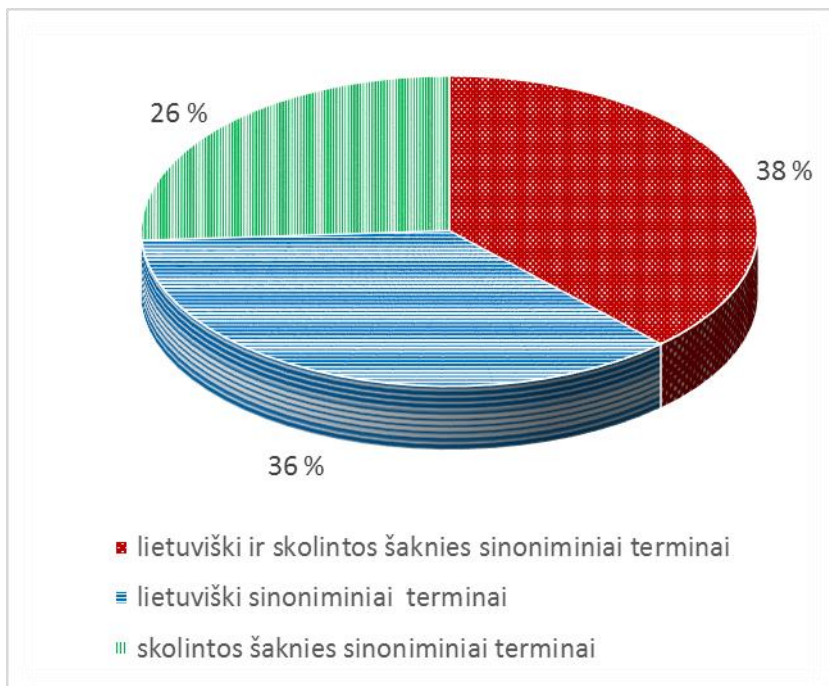
1918–1940 m. literatūros mokslo darbuose rastos 226 sinonimų eilutės (iš maždaug 1350 vienažodžių terminų), turinčios nuo dviejų iki penkių narių. Šaltiniuose vartotų bendrašaknių ir nebendrašaknių, taip pat lietuviškų ir skolintos šaknies vienažodžių sinoniminių terminų santykis parodytas 1 ir 2 paveiksluose.

⁴ Kita vertus, pati literatūra suprantama nevienodai. Tiriomojo laikotarpio literatūros teorijos darbų objektas buvo platus (ne vien grožinė literatūra), todėl buvo plačios ir literatūros mokslo terminijos ribos.

⁵ Tarptautinių terminų sinonimija straipsnyje nenagrinėjama. Tokių sinonimų eilučių šaltiniuose rasta vos viena kita.

1 pav. Sinoniminių terminų tipai pagal šaknį

2 pav. Sinoniminių terminų tipai pagal kilmę

3. Bendrašakniai sinoniminiai terminai

A. Tarptautinės šaknies sinonimai (53 % bendrašaknių sinoniminių terminų eilučių).

Tarptautinės kilmės šaknis turintys sinoniminiai terminai – hibridai arba tarptautiniai terminai – daugiausia yra ypatybių pavadinimai, taip pat asmenų įvardijimai (literatūros proceso dalyvių pavadinimai), rečiau – veiksmų pavadinimai.

Sinonimų eilutes sudarantys ypatybių pavadinimai dažniausiai yra priesagos *-umas* vediniai, turintys skirtingus pamatinius kamienus (1), arba šios priesagos vediniai ir tarptautiniai terminai (2). Pavyzdžiui:

1) a) *elegiškas* Kuz III 221 – *elegingumas* Kuz IV 137⁶, *epingumas* Zaj 53 – *epiškas* DubP II 96, NorV 73, Kuz IV 298, Sr II 143, Miš 9, *poetiškumas* Birž 26, BizL 96, Češ 11, Gus 4, DubL 208, DubP I 247, NorV 62, Er 78, Sr I 69 – *poetingumas* VžgB 95, *sceniškumas* Put 412 – *sceningumas* AG 254 ir kt. Sinonimai, išvesti iš priesagos *-ingas* būdvardžių, vartojami mažesnėje šaltinių dalyje, bet esama ir priešingų atvejų, pavyzdžiui, *ritmiškumas* BizR 18 – *ritmingumas* BizR 53, BizL 81, Gus 44, DubP I 325, Am 99 ir kt. Atkreiptinas dėmesys, kad tiriamuose šaltiniuose sudėtinių terminų šalutiniais dėmenimis būdvardžiai su priesaga *-ingas* eina palyginti nedažnai;

b) *abstraktiškumas* NorV 238, Put 373 – *abstraktumas* Put 307, *metaforumas* Ieš 6 – *metaforiškumas* DubP I 182, *originališkumas* NorV 6, Kuz IV 165 – *originalumas* BizL 148, DubB 78, VžgA 108, Gus 7, DubL 68, Zaj 112, DubP I 6, NorV 58, Sr I 109, Kuz III 315, Put 280, AG 118, Miš 27, *paradoksališkumas* DubB 255 – *paradoksalumas* DubL 363 ir kt. Ryškesnių vartosenos dėsnų skirtingais dešimtmečiais išskirti negalima;

2) *alegoriškumas* DubP I 89, AG 175 – *alegorizmas* Put 302, *psichologizmas* DubB 115, DubL 64, DubP I 248, NorV 125, Kuz I 73 – *psichologiškumas* Er 57, AG 239, *schematingumas* Češ 76 – *schematizmas* Sr II 122, Put 373, *tragiškumas* NorV 99, Er 134, Sr II 84 – *tragizmas* DubB 161, DubL 240, NorV 87, Kuz I 110, Sr II 91, Put 228, AG 80 ir kt.

Dėl įvairių tokios raiškos sinonimų kombinacijų susidaro ir ilgesnės sinonimų eilutės, ilgiausios – ketunarės, pvz.: *lyrizmas* DubB 41, DubL 81, DubP I 167, Zaj 139, NorV 7, Er 77, Kuz I 135, Sr II 136, Put 43, Šil 201, Am 101, Miš 27 /⁷ *lirizmas* Ieš 53, VžgA 125, Zaj 48, Sr I 98 – *liringumas* Češ 60 – *lyrika* DubL 190, Kuz III 213, Am 122, AG 78 / *lyrika* Sr I 118 – *lyriškumas* DubP II 148, Kuz II 178, Put 261 ir kt.

Kai kurie tarptautiniai literatūros proceso dalyvių pavadinimai sukauptoje medžiagoje turi hibridinių sinonimų su priesaga *-ininkas*, pvz.: *dramaturgas* BizL 192, DubB 127,

⁶ Prie kiekvieno termino chronologiškai surašomos šaltinių santrumpos su puslapio numeriu. Sinonimų eilučių nariai tarpusavyje taip pat dėliojami chronologiškai.

⁷ Įstrižuoju brūkšniu atskiriami termino variantai (fonetiniai ir rašybos, morfologiniai, darybiniai). Jie yra laikomi vienu terminu.

Ieš 59, Pet II 54, DubL 185, DubP I 101, NorV 23, Sr I 310, Kuz IV 308, Put 410, Šil 236, AG 76 – *dramininkas* AGV 120, *klasikas* DubB 151, Birž₂ 66, Gus 51, DubL 81, Zaj 63, DubP I 6, NorV 75, Er 60, Kuz II 180, Sr II 79, Put 305, Šil 255, AG 255, Miš 154 – *klasikininkas* Birž₂ 66, *pamfletistas* DubP I 217 – *pamfletininkas* AGV 60 (dabar *pamfletininkas*, *pamfletistas* TŽŽe), *rapsodininkas* BizL 146 – *rapsodas* DubB 34, Pet II 13, DubL 8, NorV 246, Šil 31, AG 23 (dabar *rapsodas* TŽŽe; VTŽŽ; LŽ), *romantininkas* Birž 22 – *romantikas* DubB 46, Ieš 119, VžgA 5, Birž₂ 51, DubL 70, Zaj 114, DubP I 313, NorV 165, Er 181, Sr I 137, Kuz III 179, Put 6, AG 13, Miš 170, *simbolistas* DubB 181, Gus 58, DubL 154, DubP II 222, NorV 230, Kuz V 261, Put 305, AGV 295 – *simbolininkas* Ieš 132, *stilininkas* VžgV 108 – *stilistas* VžgV 118, Češ 46, DubL 29, Er 47, Kuz V 130, Put 47 „kas rašo gražiu stiliumi“. Vienintelis hibridinis terminas *prozininkas* VžgA 237, VžgV 151, Sr II 236, Put 3 šaltinių skaičiumi lenkia savo tarptautinį sinonimą *prozaikas* Češ 6 (bet plg. *prozaikas* TŽŽ 1936), nes yra sistemiškesnis lyginant su terminu *proza* (dabar *prozaikas* žr. *prozininkas* TŽŽe, *prozininkas* VTŽŽ; LŽ, o LTŽ 1962 dar buvo *prozaikas*, *prozininkas*). Dažniausiai hibridinis sinonimas yra trečio XX a. dešimtmečio pradžios šaltiniuose. Ketvirto dešimtmečio galo J. Ambrazevičiaus ir bendraautorių vadovėlyje (1939) yra sinonimai *dramininkas* ir *dramaturgas* (plg. *dramaturgas* TŽŽ 1936). Terminu *dramininkas* įvedimas gali būti vertinamas kaip didesnio sistemiškumo siekis – literatūros rūšis ir žanras buvo *drama*, o ne *dramaturgija*.

Su literatūra susijusių veiksmy pavadinimų (įskaitant sukonkretėjusios reikšmės) semantinei grupei priklauso kelios kalbamo tipo bendrašaknių sinonimų eilutės, pvz.: *idealizacija* DubB 71, DubL 41, DubP I 60, Sr II 166, AGV 71 – *idealizavimas* VžgV 139, NorV 170, Kuz IV 316, Sr II 124, Put 244, AG 205, *įscenavimas* Ieš 59 – *inscenizacija* DubP I 99 – *scenizacija* DubP I 99 (plg. *įscenizuoti* TŽŽ 1936, dabar *inscenizacija* TŽŽe; VTŽŽ; LŽ) ir kt.

B. Lietuviški sinonimai (47 % bendrašaknių sinoniminių terminų eilučių). Lietuviški bendrašakniai sinonimai reikšmės atžvilgiu yra įvairesni nei tarptautinės kilmės šaknį turintys sinonimai. Lietuviškų bendrašaknių sinoniminių terminų yra su literatūra ir kūryba susijusių ypatybių pavadinimų, turinio ir raiškos priemonių bei elementų pavadinimų, kūrinų rūšių, eilėdaros terminų, literatūros laikotarpių, kryptių, sąjūdžių ir pan. pavadinimų, literatūros proceso dalyvių pavadinimų ir kitose semantinėse grupėse. Pagal raišką jie yra arba skirtingų darybos tipų (1), arba to paties darybos tipo, tik sudaryti iš skirtingų žodžių (2)⁸, rečiau – darinys ir jo pamatinis žodis (3). Pavyzdžiui:

1) *dviprasmybė* BizR 24, Gus 12 – *dviprasnumas* BizL 39, *puošmena* Birž₂ 38, Gus 167, Kuz I 9 – *papuošimas* Er 36, *pašiepimas* DubB 64, Ieš 53, Pet II 60, DubL 81, Nor 67, DubP I 377 – *pašaipta* DubB 129, Ieš 53, DubL 187, Sr II 65, Šil 160, AG 133, *skolinimas* DubB 201 – *skolinys*

⁸ Kai kurie terminai, ypač abstraktesnės reikšmės, gali būti atsiradę terminologizacijos būdu.

DubL 29, Sr II 200 „tai, kas pasiskolinta iš kitų autorių“ ir kt. Kai kuriems tiriamiems terminams būdingas kategorinis daugiareikšmiškumas (apie kategorinį daugiareikšmiškumą žr. Gaivenis 2002, 39), o jų sinonimų įvedimą galima suvokti kaip šio reiškinio vengimą. Pavyzdžiui, terminu *vertimas* Birž 6, Pet I 14, DubB 40, Ieš 15, BiržD 15, VžgA 40, VžgB 100, Birž₂ 7, Češ 53, Gus 73, DubL 3, Zaj 23, DubP I 65, NorV 93, Er 21, Kuz II 37, Sr I 59, Put 5, Šil 36, AG 104, Miš 164 įvardijamas ir veiksmas, ir veiksmo rezultatas. Pora autorių veiksmo rezultato reikšme vartojo terminą *vertinys* Ieš 14, Kuz I 129.

Retai ta pati sąvoka įvardijama skirtingų darybos kategorijų terminais, pavyzdžiui, *žodingumas* Nor 21, AG 50 ir *daugiažodžiavimas* Put 257 (taip vadinama viena iš kūrinio ydų);

2) *kūrybingumas* Er 62 – *kūrybiškumas* Kuz III 272, *palyginimas* BizR 35, BizL 54, Pet I 25, DubB 41, VžgA 43, Češ 22, Gus 79, DubL 8, DubP I 182, Nor 17, NorV 14, Er 124, Sr I 87, Kuz II 145, Put 35, Šil 27, Am 41, AG 14, Miš 61 – *lyginimas* BiržD 80, Birž₂ 38, Nor 26, NorV 14, Kuz I 23 – *prilyginimas* Birž₂ 96, AGV 210 – *sulyginimas* DubP I 242, Kuz II 140 (įsigalėjo dažnesnis terminas *palyginimas* (žr. Zaborskaitė 1982, 106; LTA 1982, 96; LEM, 391)), *pasveikinimas* Gus 208, Kuz III 26 – *sveikinimas* Kuz II 83 „tam tikras kūrinys“, *perrašinėtojas* DubP I 52, Sr I 19, Šil 62 – *nurašinėtojas* Sr II 322 ir kt. Kai kurie žodžiai, einantys terminais, nespecialiojoje kalboje nėra sinoniminiai (pavyzdžiui, priešdėlėti ir atitinkami nepriešdėlėti), tačiau kaip terminai jie įvardija tą pačią sąvoką – reikšmės skirtumai yra neutralizuoti. Priešdėlėti ir nepriešdėlėti terminai artimi terminų variantams (žr. Umbrasas 2010, 178);

3) *eilutė* BizR 54, BizL 81, Pet I 22, DubB 41, BiržD 18, Ieš 19, VžgA 58, VžgB 39, Birž₂ 64, Češ 32, Gus 54, DubL 29, Zaj 121, DubP I 57, Nor 39, NorV 5, Er 30, Sr I 174, Kuz I 134, Put 21, Šil 113, Am 61, AG 57, Miš 56 – *eilė* BizL 179, Pet I 16, DubB 43, Birž₂ 71, Gus 31, DubL 121, Zaj 109, DubP I 112, Er 87, *sūpuoklinė* BiržD 43 (LKŽe nefiksuota) – *sūpuoklė* BiržD 46 „tam tikra darbo dainų rūšis“ ir kt. Iš pirmos sinonimų eilutės didesnėje trečio dešimtmečio šaltinių dalyje yra vartojamas deminutyvinis terminas, taip pat nėra nė vieno šaltinio, kuriame terminas *eilė* būtų vienas pats be sinonimo. Ketvirtame dešimtmetyje, galima sakyti, jau įsitvirtino terminas *eilutė* – jis patogesnis vartoti, plg. daugiskaitinį terminą *eilės*. Šie abu terminai gali būti terminologizacijos padarinys.

Ta pati sąvoka įvardijama ir daugiau nei dviem vienažodžiais bendrašakniais terminais, pvz.: *pajuoka* BizR 46, BizL 69, Sr II 182, Am 110, AG 123 – *pajuokimas* BizL 177, DubB 64, DubL 90 – *išjuokimas* DubB 97, *tęsimas* DubB 221 – *tęsinys* DubL 9, DubP II 186, Kuz V 114, Put 264, Šil 84, AG 51 – *pratęsimas* DubL 9 – *tąsa* DubP I 81, AG 219 ir kt.

Penkianarę vienažodžių sinoniminių terminų eilutę sudaro bendrašakniai terminai *šaukimas* BizR 51, Birž₂ 38, *šauksmas* BizL 71, Sr I 147, *sušukimas* BizL 77, Gus 32, Kuz I 134,

Put 253, Miš 175, *įšaukimas* BiržD 93, *šūkis* Kuz III 219. Įsigalėjo tiriamuoju laikotarpiu populiariausias terminas – *sušukimas* (plg. (*retorinis*) *sušukimas* Zaborskaitė 1982, 114; LTA 1982, 114; LEM, 353).

Apie kai kuriuos įvairios raiškos bendrašaknius lietuviškus sinonimus kiek plačiau. Tiriamuoju laikotarpiu buvo vartojami sinoniminiai eiliuoto kūrinio įvardijimai *eilės* BizR 13, DubB 64, BiržD 11, VžgK 4, VžgV 139, Birž₂ 27, DubL 133, Zaj 109, DubP I 46, NorV 51, Er 41, Sr I 246, Kuz II 104, Put 56, AG 121, Miš 181 ir *eilėrašitis* Birž 21, BizL 179, Pet I 28, Ieš 15, VžgB 62, VžgV 157, Birž₂ 55, Češ 23, Gus 51, DubL 106, Zaj 160, DubP I 38, Nor 10, NorV 43, Er 121, Sr I 310, Kuz II 34, Put 7, Šil 110, Am 26, AG 57, Miš 110. Terminas *eilės* yra senesnis, plačiai vartotas XIX a., o *eilėrašitis* – J. Jablonskio naujadaras, užfiksuotas jo 1918 m. *Mūsų žodynylyje* (žr. LKŽe; Keinys 2010, 85). Pirmame K. Bizausko vadovėlio leidime (1918) yra vien tik terminas *eilės*, o M. Biržiška (1920) vartojo juos abu. Šie terminai sinoniminiai visą tiriamąjį laikotarpį. Abu terminai nevienareikšmiai, nes dar buvo vartojami eiliuotai kalbai įvardyti (bet abu tik daugiskaita), nors šia reikšme buvo linkstama vartoti terminą *eilės*, o jo sinonimą, ypač ketvirtame dešimtmetyje, palikti kūriniam vadinti (plg. terminų sistemą *dienoraštis*, *kelionrašitis*, *metrašitis*). Toks reikšmių atskyrimas atrodo tikslingas. Dabar literatūros moksle *eilėrašitis* apibrėžiamas kaip eiliuotas kūrinys (LTŽ 2; LLE) ir lyrikos žanras (LEM), o *eilės* – bet kuris eiliuotas tekstas (LTŽ 2).

Eilių (eilėraščių) rašytojas vadinamas trimis bendrašakniais sinonimais *eiliuotojas* VžgA 49, VžgV 50, Birž₂ 106, *eilininkas* Ieš 57, VžgA 92, VžgV 50, Češ 46, Sr II 56, Put 209 ir *eilėraštininkas* DubP I 147. Pirmieji du vartojami ir tuose pačiuose Vaižganto darbuose. Populiariesnis tiriamuose šaltiniuose yra *eilių* vedinys *eilininkas*, plg. kitus daiktavardinius vedinius *giesmininkas*, *apysakininkas*.

Sukauptoje medžiagoje sinonimai yra vienažodžiai terminai *sqjūdis* DubP II 22, AGV 76 ir *judėjimas* AGV 76. Šie žodžiai literatūros moksle greičiausiai yra terminologizuoti. Beje, J. Jablonskiui *judėjimas*, matyt, buvo įtartinas, nes vieną kartą jį pataisė, plg. *romantizmo judėjimas* (= *ūgis*, *sqjūdis*) (Jablonskis 1936, 17; Piročkinas 1986, 39).

Skirtinguose šaltiniuose buvo vartojami bendrašakniai sinonimai *švietimas* DubP I 341 ir *apšvieta* Er 180. Šie terminai pasidaryti (pirmasis gal ir terminologizuotas) pagal kitų kalbų atitikmenis, plg. lenk. *Oświecenie*, pranc. *Lumières*, vok. *Aufklärung* ir kt. Abu terminai asocijuojasi tiek su mokymu, tiek su šviesa (*šviesti* turi reikšmes „skleisti šviesą“, „mokyti“), bet pirmasis yra tokios pačios raiškos kaip vienas iš edukologijos terminų. J. Jablonskis dar 1904 m. *apšvietą* siūlė keisti žodžiais *apšvietimas* ar *apšvaita* (pagal analogiją su *įsteigė* ir *įstaiga*). Nuo 1911 m. vietoj *apšvietos* ėmė rasti tiesiog *švietimas* (Piročkinas 1986, 58). Literatūros mokslo terminijoje buvo ir yra vartojamas sudėtinis terminas *švietimo epocha* (Zaborskaitė 1982, 198), fiksuojama *Švietimo*

epocha (*Šviečiamasis amžius*) (LŽ), pastaraisiais metais teikiama J. Jablonskio taisytoji *Apšvieta* (LLE; LEM).

1918–1940 m. lietuviškas terminas *turinys* BizR 5, Birž 4, BizL 15, Pet I 9, DubB 3, BiržD 40, Ieš 15, VžgB 22, VžgK 10, VžgV 51, Birž₂ 6, Češ 50, Gus 4, DubL 7, Zaj 3, DubP I 49, Nor 4, NorV 10, Er 19, Sr I 13, Kuz I 15, Put IV, Šil 5, Am 9, AG 51, Miš 3 vartojamas plačiai (XIX a. ir XX a. pradžioje dar buvo *įtalpa*). V. Mykolaitis-Putinas vadovėlyje (1936) „turinio“ reikšme vartojo ir terminą *tūris* Put 254, plg. kontekstą: „Čia pat reikia pastebėti, kad tą pačią klasinę objektyvią išviršinę formą įvairiam tūriui reikšti naudojo ne vien Maironis“ Put 254. Galbūt autorius taip siekė išvengti termino *turinys* nevienareikšmiškumo.

Tik tiriamojo laikotarpio pradžioje termino *pasakėčia* Birž 13, BizL 20, Pet I 12, Ieš 15, VžgA 73, VžgV 47, Birž₂ 33, Češ 50, Gus 65, DubL 90, DubP I 76, Zaj 44, Nor 29, NorV 245, Er 63, Sr I 85, Kuz I 127, Put 35, Šil 25, Am 25, AG 58, Miš 127 sinonimas buvo *sakmė* BizR 9, plg.: „Išimtį sudaro gal tik sakmės, kuriose dažnai būna doriškų pamokinių, paprastai sakmių gale dedamų, kuriuose ir glūdi sakmių ideja“ BizR 9. Kitomis reikšmėmis šis terminas K. Bizausko vadovėlyje (1918) nebuvo vartojamas. Tais pačiais 1918 m. pasirodė Margalio išverstų pasakėčių rinkinys *62 sakmi*. 1922 m. K. Bizauskas jau vartojo terminą *pasakėčia*, tad, galima teigti, kad šis retos darybos literatūros mokslo terminijos naujadaras greitai prigijo. Jis greičiausiai yra sudarytas J. Jablonskio – įdėtas į jo 1918 m. *Mūsų žodynelį* (žr. Keinys 2010, 86).

Apibendrinant pasakytina, kad bendrašaknių – tiek lietuviškų, tiek skolintos šaknies – sinonimų būta ir tuose pačiuose šaltiniuose⁹. Bendrašakniai sinoniminiai terminai – terminijos nenusistovėjimo požymis.

4. Nebendrašakniai sinoniminiai terminai

A. Lietuviški ir skolintos šaknies sinonimai (75 % nebendrašaknių sinonimių terminų eilučių). Vienas būdingiausių sinonimų tipų – lietuviški ir tarptautiniai sinoniminiai terminai. Nesunkiai išsiskiria sinonimų eilutės, kurių abu sinonimai – **tarptautinės šaknies ir lietuviškas – aktyvūs terminijos nariai**, taip pat tos, kurių **tarptautinės šaknies terminas turėjo ne vieną lietuvišką sinonimą**. Kelių sinonimų buvimas rodo, kad siekta terminijos lietuviškumo.

Tiriamuose šaltiniuose sinonimiškai vartojamas *metraštis* BizR 64, BizL 101, DubB 23, Birž₂ 6, Češ 54, Gus 115, Zaj 6, Nor 50, NorV 249, Sr I 19, Kuz II 11, Am 27, AG 247, Miš 119 ir

⁹ Kiekybiniai sinonimų vartosenos tame pačiame šaltinyje arba tik skirtinguose šaltiniuose duomenys straipsnyje nepateikiami tikslingai, nes sinonimų buvimą kuriame nors darbe lėmė ir tai, kiek kartų autoriui prireikė pavadinti kurią nors sąvoką.

varijavęs tarptautinis terminas *kronika* BizL 102, Pet I 27, DubB 204, Birž₂ 25, Češ 68, Gus 115, Zaj 9, NorV 59, Er 87, Am 27, AG 247, Miš 14 / *chronika* DubB 144, DubL 35, DubP I 39, NorV 186, Sr I 69, Šil 202, AG 136. Literatūros teorijos vadovėliuose, kuriuose aptinkami abu sinonimai, pirmenybė teikiama lietuviškam terminui. Poroje šaltinių pateiktas dar vienas tarptautinis sinonimas – *analai* BizL 102 / *annatai* Gus 115. Dabar šiais trimis terminais įvardijamos skirtingos žanrinės istorijos atmainos (žr. LEM, 155).

Sinonimai tiriamuose šaltiniuose yra skirtingos kilmės terminai *atsiminimai* BizR 64, Birž 100, DubB 99, Ieš 54, VžgB 7, Birž₂ 52, Češ 68, DubL 152, Nor 50, Sr II 420, Kuz IV 218, Put 320, Šil 253, AGV 179 ir *memuarai* BizL 102, Češ 68, Gus 121, DubP I 41, Nor 50, Put 320, Am 27, AGV 258. Tarptautinis terminas vartojamas mažesnėje šaltinių dalyje nei lietuviškas (1918 m. K. Bizausko vadovėlyje yra vien terminas *atsiminimai*). Keliuose šaltiniuose jų sinonimu laikomas terminas *užrašai* Gus 115, Nor 53, NorV 249, Am 27. Žodis *užrašai* yra kitokios reikšmės (plg. LKŽe *užrašai* „1. atsiminimų, įspūdžių raštai“), juo galima pavadinti pačią atsiminimų formą. Be to, kadangi jis turi semą „rašytas“, netinka tautosakos kūriniai įvardyti. Į terminų *užrašai* ir *atsiminimai* santykį atkreipė dėmesį ano meto J. Norkaus literatūros teorijos vadovėlio recenzentas: „autorius užrašus vadina atsiminimais, tačiau to nepaaiškina; gali kilti abejojimų, ar čia turima galvoj tie patys užrašai, ar dar viena, nauja, pasakojimų rūšis“ (Misevičius 1930, 735). Dabar termino *memuarai* sinonimas yra *atsiminimai* (LEM pirmenybė teikiama tarptautiniam terminui, greičiausiai dėl sistemiškumo, plg. *memuaristika*, *memuaristas*).

Sinonimiškai vartojami lietuviški terminai *padavimas* Birž 3, BizL 145, Pet I 10, DubB 53, BiržD 9, Ieš 6, VžgA 47, Birž₂ 7, Češ 50, DubL 35, Zaj 11, DubP I 49, NorV 6, Er 22, Sr I 65, Kuz I 87, Put 26, Šil 22, Am 94, AG 23, Miš 4, *sakmė* DubB 36, Er 19, Put 298, Šil 32, Miš 99 ir tarptautinis terminas *legenda* BizL 145, Pet I 10, DubB 155, Ieš 142, Birž₂ 87, Češ 51, Gus 19, DubL 9, Zaj 15, Er 144, Sr I 70, Kuz V 174, Šil 25, Am 94, AG 56, Miš 99. K. Bizauskas vadovėlyje (1922) teigia, kad „kai kada žodis legenda imamas plačiau, būtent, taip vadinamas kiekvienas padavimas iš bûtų laikų“ BizL 145. Vadinasi, *legenda* į šią sinonimų eilutę įeina tik platesne reikšme. M. Miškinis (1939) taip aiškina sąvokų ir terminų raidą: „padavimas, arba sakmė, yra pasakai giminingas liaudies epo žanras <...>. Vakarų Europoje padavimus vadina dar ir legendomis. Ten jos atsirado iš rašytinių pasakojimų apie šventųjų gyvenimus <...>“ Miš 99. Terminais *padavimas* ir *sakmė* tiriamuose šaltiniuose įvardijamas ne tik tam tikras lietuvių liaudies kūrinys, bet ir graikų legenda ar mitas, legenda apie karalių Artūrą ir kt. Dabar įprasto termino *padavimas* daryba lietuvių kalboje semantiškai nemotyvuota, jis laikytinas vertiniu, plg. lenk. *podanie*. Šis terminas buvo vartojamas XIX a. literatūrinės tematikos tekstuose. Termino *sakmė* daryba semantiškai motyvuota, jis sistemiškesnis (plg. *giesmė*). *Sakmė* yra įdėta į 1915 m. A. Lelio

sudarytą lietuvių–anglų kalbų žodyną, išleistą Čikagoje, kur jo angliški atitikmenys – *tradition; legend; myth*. Dabar *padavimas* yra termino *sakmė* hiponimas (žr. sakmių skirstymą LEM, 289, taip pat www.aruodai.lt).

Terminas *veiksmas* yra nevienareikšmis, atskiromis reikšmėmis įeinantis į skirtingas sinonimų eilutes (dar žr. kitą skyrių). Vieną iš jų sudaro terminai *aktas* BizL 182, Birž 100, Pet I 25, DubB 133, BiržD 52, Birž₂ 12, DubL 201, DubP I 247, Nor 56, NorV 111, Kuz IV 164, Put 222, Šil 228, Am 112, AG 213 ir *veiksmas* BizL 182, Pet I 24, DubB 134, Ieš 58, BiržD 55, Birž₂ 12, DubL 203, Nor 56, NorV 244, DubP I 247, Sr I 343, Kuz IV 182, Put 234, Šil 201, Am 112, AG 67 „tam tikra dramos kūrinio dalis“ (dabar *veiksmas* LŽ; LEM, 99). Šie terminai konkuravo visą laikotarpį (vartojami ir tuose pačiuose darbuose).

Lietuviškas terminas *veikėjas* BizL 140, DubB 8, BiržD 51, Ieš 132, Pet II 11, Birž₂ 13, Češ 49, DubL 20, Zaj 170, DubP I 105, Nor 14, NorV 19, Er 70, Sr I 325, Kuz I 24, Put 234, Am 77, AG 11, Miš 7 vartojamas didesnėje šaltinių dalyje nei jo tarptautinis sinonimas *personažas* DubB 16, DubL 25, DubP I 46, NorV 127, Sr I 75, Kuz II 178, Put 162, Am 77, AG 113, Miš 144, juodu konkuruoja ir tuose pačiuose darbuose. Pastebėta, kad tiriamojo laikotarpio pradžios šaltiniuose *personažas* nebuvo paplitęs. J. Norkaus vadovėlyje (1931) aptinkamas dar vienas lietuviškas terminas *dalyvis* NorV 49, kuris neturi semos „veikti“, tad tinka ir pasyviems personažams įvardyti. Terminų *veikėjas* ir *personažas* sinonimija išliko iki šiol, žinyuose pirmenybė teikiama tarptautiniam terminui (žr. Avantekstas, LEM).

Tiriamoji medžiaga leidžia teigti, kad terminui *forma* BizR 5, BizL 15, Pet I 12, Birž 36, DubB 34, BiržD 94, Ieš 5, VžgA 67, VžgB 22, VžgK 10, VžgV 62, Birž₂ 64, Gus 5, DubL 34, Zaj 3, DubP I 203, Nor 13, NorV 17, Er 30, Kuz I 9, Sr I 9, Put 5, Šil 5, Am 9, AG 15, Miš 3 buvo ieškoma lietuviškų atitikmenų – jo sinonimai *lytis* Birž 21, BizL 170, Birž₂ 64, Češ 49, Gus 4 ir *pavidalas* BizL 144, DubL 286, Šil 25, AG 175, nors šaltinių skaičiumi ir nusileidžia tarptautiniam terminui, nebuvo vartojami vien pavieniuose šaltiniuose. M. Gustaičio vadovėlyje terminas *lytis* net dažnesnis už *formą*, o St. Češūnas vartojo vien terminą *lytis*.

Sinonimai tiriamuoju laikotarpiu buvo terminai *neologizmas* BizR 24, BizL 43, DubB 126, Češ 47, Gus 19, DubL 184, Nor 20, DubP I 145, Sr II 256, Am 35 ir *naujadaras* BizR 28, BizL 44, Birž₂ 95, Češ 47, Gus 21, Nor 20, Er 167, Kuz III 124, Am 35, kurių reikšmės dabar kalbotyroje atskirtos – *naujadaras* yra tapęs *neologizmo* hiponimu. Tai jau sąvokų raidos padarinys.

Net keturiais nebendrašakniais terminais (trimis lietuviškais ir vienu tarptautiniu) įvardijamos sąvokos „laipsniavimas“ ir „personifikacija“: *laipsniavimas* BizR 49, BizL 74, BiržD 93, Birž₂ 38, Gus 38, Nor 34, Er 56, Kuz I 74, Put 253, Am 54, AG 32 – *sutvirtinimas* BizR 49 – *gradacija* BizR 49, BizL 74, Zaj 110, AGV 190 – *sustiprinimas* Sr II 182; *personifikacija* Gus 81,

DubP I 89, Er 123, Sr I 98, Kuz I 138, Put 348, Miš 65 – *gyvinimas* Gus 81 – *sužmoninimas* Kuz I 138 – *jasmeninimas* Put 348. Iš pirmos sinonimų eilutės įsitvirtino anuomet populiariausias terminas *laipsniavimas* (žr. Zaborskaitė 1982, 114; LTA, 113; LEM, 353), o iš antros tebevertojamas tarptautinis terminas ir V. Mykolaičio-Putino vartotasis *jasmeninimas* (žr. Zaborskaitė 1982, 108; LEM, 247). Plačiau apie figūrų (ir tropų) pavadinimus ir gausią šios semantinės grupės sinonimiją tarpukaryje žr. Mitkevičienė 2014.

Tarptautinio termino *remarka* Češ 50, Am 112 lietuviškas atitikmuo tiriamojoje medžiagoje yra *pastaba* Sr II 331, Am 112, plg.: „Šitie prieraišai [dramos kūrinyje] yra vadinami iš prancūzų kalbos *remarkomis*. Mes galim vartoti *pastabų* vardą“ Am 112. Dabar teikiamas tarptautinis terminas (žr. LEM, 99).

Įdomi termino *refrenas* Kuz I 60, Er 164, DubP I 109, Am 54, AG 162, Miš 47 / *refrenas* Sr I 147 sinonimija. Tiriamojoje medžiagoje jis turi du sinonimus – skirtinguose šaltiniuose vartojami *priegiesmis* Kuz I 60, Am 54 ir *priedainis* Miš 47. M. Biržiška (1923), matyt, šiuos lietuviškus terminus reikšmės atžvilgiu skyrė, plg.: „Kuopos dainos įspūdžius tebeturime dar priegiesmiuose ir priedainiuose“ BiržD 50 (dabar *refrenas*, *priedainis* LTŽ 2).

Kalbamo tipo sinoniminiai terminai taip pat yra *manieringumas* DubL 113, Kuz V 267 Put 307 – *įmantrumas* DubP I 339, AGV 44, *pagyrimas* DubB 61, DubL 97, Zaj 10, DubP I 315 – *panegirikas* Zaj 10, DubP I 203, Šil 109 / *panegirika* Sr II 88, Miš 275, *pamėgdžiotojas* DubB 63, AG 51 – *imitatorius* DubL 105, Sr II 229, *pseudonimas* VžgA 64, DubP II 211, Er 145, AG 219, Miš 201 – *slapyvardė* VžgA 79, DubL 211, Zaj 88, DubP I 357 / *slapyvardis* Birž₂ 86, Put 90, AGV 59, Miš 216 ir kt. Įdomi sinonimų eilutė *kulminacija* DubP I 247 – *vidurtaškis* Šil 38 (nėra fiksuota LKŽe) – *viršūnė* AGV 125. Terminas *vidurtaškis* buvo terminijos naujadaras, o *viršūnė* – terminologizuotas žodis (plg. lot. *culmen* „1. viršus, viršūnė“, žr. Kuzavinis 2007).

Kebli lietuviško termino *didvyris* DubB 49, DubL 20, DubP I 259, Nor 15, NorV 12, Er 31, Kuz II 12, AG 223 padėtis literatūros mokslo terminijoje ir jo santykis su tarptautiniu terminu *herojus* BizL 181, DubB 15, Češ 53, DubL 63, Nor 47, NorV 7, Kuz II 13, Put 278, Šil 17, Am 82, AG 240, Miš 7 / *herojas* DubP I 138. Pirmasis žodis tarpukariu buvo vartojamas kaip lietuviškas tarptautinio žodžio *herojus* atitikmuo (plg. *herojus* „1. didvyris“ TŽŽ 1936). Kai kalbama apie didvyriškus veikėjus, *didvyris* yra visai tinkamas. Tik kyla abejonių, ar tai yra literatūros mokslo terminas – terminą *veikėjas* ir jo sinonimus literatūros mokslo tekstuose galima pakeisti ne terminais, pavyzdžiui, *karalius*, *piemu*, *velnias*, *lapė* ir pan., t. y. neterminologiniais konkrečiau kūrinio veikėjų įvardijimais. Galimas daiktas, kad *didvyris*, kaip ir *herojus*, 1918–1940 m. buvo vartojamas „pagrindinio veikėjo“ reikšme (literatūros mokslo darbuose dažniausiai kalbama apie

pagrindinius veikėjus), o šių žodžių konotacija terminų sistemoje neutralizuota. Tiriamuose šaltiniuose yra sudėtinių terminų, kurių pagrindiniais dėmenimis eina tiek *herojus*, tiek *didvyris*.

Kitą sinonimų grupę sudaro **pagal šaltinių skaičių nelygiaverčiai skirtingos kilmės sinonimai**. Vienas sinonimas vartojamas daug didesnėje šaltinių dalyje nei kitas. Kaip antai, kai kurie tarptautiniai terminai ar tarptautinės šaknies hibridai turėjo po nepopuliarų lietuvišką atitikmenį. Dažnai lietuviškas sinonimas ir tame pačiame šaltinyje konkuruoja su tarptautinės šaknies terminu, pvz.: *fonas* DubB 36, DubL 62, Zaj 119, DubP I 89, Er 122, Sr I 98, Kuz I 137, Put 24, Šil 41, Am 81, AG 11, Miš 90 – *aplinkuma* Put 275, *paralėlė* BiržD 97, Gus 134, Er 165, Sr I 223, Put 23, Am 106, Miš 48 / *paralėlė* Kuz I 40 – *sangretis* BiržD 97, *peizažas* DubB 49, DubL 59, DubP I 290, Sr II 436, Kuz III 225, Put 39, Am 101, AGV 72 – *gamtavaizdis* AGV 265, *sinonimas* BizR 24, BizL 39, Birž₂ 38, Gus 8, Nor 22, Am 21, Miš 52 – *panašuoilis* Nor 22 ir kt. Kai kurie lietuviški sinonimai yra vieninteliai sąvokų įvardijimai juos pavartojusių autorių darbuose, pvz.: *metras* DubB 51, VžgA 226, Gus 59, DubL 7, DubP I 46, NorV 14, Sr II 65, Šil 27, AG 210, Miš 192 – *matas* Češ 35, *prototipas* DubB 164, Češ 53, DubL 243, DubP I 216, Nor 61, NorV 62, Sr II 143, Put 317 – *pirmavaizdis* Šil 113 ir kt. Dabar taip pat vartojami tarptautiniai terminai.

Tik vienos kitos sinonimų eilutės dažnesnis terminas yra lietuviškas. Tokiu atveju galima teigti, kad lietuviškas sinonimas – aktyvusis sinonimų poros narys, pvz.: *žodynas* BizR 15, BizL 28, DubB 259, DubL 30, DubP I 143, Kuz II 31, Put 394 – *leksikonas* Kuz II 131 ir kt.

Apie kitų skirtingos kilmės sinonimų vyravimą griežtai kalbėti būtų netikslu dėl nedidelio pavartojimo skaičiaus, tačiau šioks toks polinkis prie tarptautinės šaknies terminų matyti, pvz.: *devizas* BizR 13, BizL 26, Am 11 – *šūkis* Sr I 160, *distichonas* DubB 70, Pet II 29, DubL 89 / *distichas* Šil 152 – *dvieilis* Šil 152 (plg. dabar *dvieilis* žr. *distichas* LTŽ 2), *padirbimas* DubB 211 – *falsifikatas* Sr I 136, Šil 4, *universalumas* DubL 207, AGV 136 – *visuotinumumas* AG 51 ir kt.

Į kelias sinonimų eilutes įeina **ir netarptautinis skolinys**. Viena iš jų – trinarė eilutė *strofa* BizR 61, BizL 91, DubB 9, Gus 71, DubL 32, DubP I 43, Er 110, Sr I 148, Kuz III 63, Put 254, Šil 87, Am 61, AG 144, Miš 20 – *posmas* BizR 61, BizL 91, DubB 43, BiržD 94, Ieš 30, VžgA 85, VžgB 39, VžgV 54, Gus 7, Nor 43, NorV 61, Er 34, Sr I 144, Kuz I 73, Put 11, Am 124, AG 62, Miš 4 – *skiltis* Češ 27. Baltarusiškos kilmės *posmas* (žr. LKŽe) literatūros mokslo terminijoje yra terminologizuotas skolinys (plg. LKŽe *posmas* „1. tam tikras siūlų kiekis, pluoštas (metant, lenkiant siūlus, audžiant audeklą)“), „strofos“ reikšme vartotas dar XIX a. literatūrinės tematikos tekstuose. Šis terminas ir jo tarptautinis sinonimas konkuravo tiek trečią, tiek ketvirtą XX a. dešimtmetį. Dabar sinonimų dominantė yra *strofa* (*strofa*, *posmas* LTŽ 2; LLE, bet tik *strofa* LEM, 110), kiek anksčiau įvairavo – *strofa* (*posmas*) (Zaborskaitė 1982, 123), *posmas* (*strofa*) (LTA 1982,

144). Lietuviškas terminologizuotas terminas *skiltis* vartotas tik St. Češūno vadovėlyje, kuriame buvo vienintelis kalbamos sąvokos įvardijimas.

Kelių sinonimų eilučių netarptautinis skolinys dabar būtų neteiktinas, pvz.: *išmislas* DubB 211, DubL 35, Zaj 14, DubP I 49 – *prasimanymas* DubL 36, DubP II 49, Sr II 169, Am 90, AG 196 – *fikcija* AGV 72.

B. Tik lietuviški sinonimai (25 % nebendrašaknių sinoniminių terminų eilučių). Ta pati sąvoka tiriamuoju laikotarpiu įvardijama iki keturių lietuviškų nebendrašaknių terminų.

Sinonimai sukaupioje medžiagoje yra terminai *giesmė* BizL 149, Pet II 12, Gus 71, DubL 10, DubP I 48, NorV 6, Kuz III 188, Sr II 168, Put 259, Šil 41, Am 96 ir *daina* DubB 10, DubL 12, Zaj 75, Nor 63, NorV 5, kai jais įvardijamas tam tikras herojinis ar istorinis epinis poezijos kūrinys ar jo dalis (plg. *Rolando daina* ir *Rolando giesmė*). Regis, ketvirtame dešimtmetyje *giesmė* pamažu įsitvirtino (dabar *giesmė*, žr. LLE; LEM). Kita reikšme terminas *giesmė* BiržD 40 įeina į dar vieną sinonimų eilutę – M. Biržiškai jis buvo termino *sutartinė* BiržD 40 sinonimas (plg. LKŽe *giesmė* „2. sutartinė (daina“).

Tarpukario šaltiniuose buvo vartojami lietuviški terminai *vaizdas* BizR 49, BizL 63, Pet I 16, DubB 41, Ieš 19, VžgA 41, VžgB 87, Birž₂ 38, Češ 5, Gus 30, DubL 8, Zaj 48, DubP I 291, Nor 4, NorV 6, Er 54, Sr I 185, Put 24, Šil 30, Am 24, AG 26, *paveikslas* Birž 75, BizL 130, DubB 42, Ieš 112, Birž₂ 57, Češ 13, DubL 11, DubP I 53, Er 53, Nor 55, NorV 10, Sr I 83, Kuz IV 80, Put 12, Šil 36, Am 83, AG 15, Miš 101 ir ne toks paplitęs terminas *piešinys* Ieš 113, Miš 159. Šie terminai yra terminologizuoti dariniai (ar pasiskolinti iš dailės, ypač du pastarieji), o ne specialiai pasidaryti literatūros mokslo reikalui. Dabar į kai kuriuos literatūros žinynus įdėtas ir *vaizdas*, ir *paveikslas* (žr. LŽ).

Ta pati sąvoka įvardijama terminais (greičiausiai terminologizuotais) *ūpas* BizR 18, BizL 70, DubB 176, Ieš 113, VžgA 50, Gus 67, Nor 33 ir *nuotaika* Ieš 68, VžgV 62, Gus 67, DubL 95, DubP I 308, Nor 10, Er 35, Sr I 148, Kuz I 28, Put 5, Am 11, AG 11, Miš 82. Pirmasis terminas buvo vartojamas tiriamuose trečio XX a. dešimtmečio šaltiniuose¹⁰. J. Jablonskis 1925 ir 1926 m. žodį *ūpas* keitė *nuotaika* (žr. Jablonskis 1935, 328; 1936, 24). Pasak A. Piročkino, J. Jablonskis stengėsi, kad *ūpas* būtų vartojamas autentiška reikšme „šėla, siutas“ ir nematė reikalo plėsti šio žodžio reikšmės (Piročkinas 1986, 36). Literatūros moksle įsigalėjo terminas *nuotaika*.

Visą tiriamąjį laikotarpį sinonimiškai buvo vartojami terminai *įvadas* BizR 10, BizL 13, DubL 9, Er 8, Nor 11, Kuz I 5, Sr II 41, Put 32, Šil 1, AG 11 ir *įžanga* BizR 10, BizL 22, Pet I 3, DubB 38, BiržD 5, VžgA 50, VžgB 90, Birž₂ 12, Češ 5, Gus 98, Zaj 3, Nor 11, Er 3, Sr I 324, Kuz III 242, Šil 3, AG 197, Miš 256. Rodos, tik J. Ambrazevičius (1938) diferencijavo šių terminų

¹⁰ 1921 m. išleistame M. Reinio laisvai verstame *Psichologijos vadovėlyje* (1921) vartotas *ūpas* (žr. Katelytė, Keinys 2010, 112).

reikšmes – *įvadą* suvokė kaip *įžangos* hiponimą, plg.: „Didelių mokslo veikalų įžanga kartais vadinama įvadu – skaitytojas tartum įvesdinamas į dalyką“ Am 12.

Tiriamuose šaltiniuose sinonimiškai vartojami terminai *veikalas* BizR 2, BizL 15, DubB 26, Birž₂ 12, Gus 5, DubL 31, DubP I 75, Er 34, Am 7, AG 11, Miš 105 ir *kūrinys* Birž 16, BizL 17, DubB 35, BiržD 16, Ieš 19, Pet II 5, VžgA 40, VžgB 89, VžgV 49, Birž₂ 12, Češ 5, Gus 84, DubL 3, Zaj 3, DubP I 25, Nor 54, NorV 5, Er 23, Sr I 11, Kuz I 7, Put 32, Šil 1, Am 8, AG 51, Miš 3. *Tvarinys* BizR 5 užfiksuotas tik tiriamojo laikotarpio pradžioje – 1921 m. J. Jablonskis jį keitė *kūriniu* (žr. Jablonskis 1933, 241). Ar terminai *veikalas* ir *kūrinys* yra sisteminiai, ar tik kontekstiniai sinonimai, tiksliai atsakyti negalima. Kai kurie to meto literatūros teorijos vadovėlių autoriai teoriškai šiuos terminus bandė skirti. K. Bizauskas rašė: „Todel tam, kad bet koks kūrinys galėtų dėvėti veikalo vardą, reikia, kad kūrinys būtų išdirbtas šiais 5 atžvilgiais: 1. temos, 2. turinio, 3. plano, 4. dėstymo formos (dėstysenos) ir 5. minčių reiškimo, arba stiliaus, atžvilgiu“ BizL 17. Panašiai aiškina ir J. Norkus. J. Ambrazevičiaus samprata kitokia: „Veikalas vadinamas ir *kūriniu*. Antrasis vardas dažniau vartojamas grožinės literatūros veikalams“ Am 9. Vadinasi, arba *veikalas* yra *kūrinio* hiperonimas ir gali jį pakeisti kontekste (tada jie kontekstiniai sinonimai), arba terminas *kūrinys* yra nevienareikšmis (viena reikšme jis sisteminis *veikalo* sinonimas). Kiti autoriai galbūt visai skirtumų tarp šių terminų neįžvelgė.

Net keturiais terminais įvardijama krintančios intonacijos periodo dalis, iš kurių vienas yra M. Gustaičio naujadaras, o kiti greičiausiai terminologizuoti nespacialiosios kalbos žodžiai: *puolimas* BizR 20 – *slūgimas* BizL 34, Gus 89 – *paskuitakas* Gus 89 – *kritimas* Nor 38 (dar plg. kitą sinonimų eilutę: [periodo] *kilimas* BizR 20, BizL 34, Gus 89, Nor 38 – *pirmatakas* Gus 89).

Tiriamojo laikotarpio pradžioje termino *antraštė* BizL 25, Birž 77, DubB 46, Birž₂ 19, DubL 3, DubP I 85, Nor 10, Kuz I 128, Put 9, Šil 114, Am 10, Miš 201 sinonimas buvo vertinys iš lenkų kalbos (žr. LKŽe) *antgalvis* BizR 12, VžgA 85, VžgB 82, VžgV 53, tačiau šie terminai vartoti tik skirtinguose šaltiniuose ir tik dviejų autorių. Vertinį J. Jablonskis taisė dar 1904 ir 1914 m. (siūlė keisti *antrašu*) (žr. Jablonskis 1935, 53, 140, 174).

Kiti nebendrašakniai sinonimai: *atomazga* BizL 182, DubL 227, Kuz I 84, Sr II 101, Am 80, AG 270, Miš 81 – *išsprendimas* DubL 201, DubP I 291, *pagražinimas* Gus 186, DubP II 193, Nor 4, Sr I 114 – *padailinimas* DubP II 193 „tam tikra meninė priemonė“, *pilnumas* BizR 20, BizL 110, DubB 106, Gus 6 – *atbaigtumas* Er 179 ir kt. Terminas *išsprendimas* nėra toks sistemiškas kaip jo sinonimas *atomazga*, plg. antoniminį terminą *užuomazga* BizL 182, Sr II 101, Kuz IV 113, AG 157, Miš 81.

5. Bendrašakniai ir nebendrašakniai sinoniminiai terminai

Bendrašakniai ir nebendrašakniai sinoniminiai terminai kartu, kaip minėta, sudaro trinares ir ilgesnes sinonimų eilutes. Jos yra įvairaus tipo dvinarių sinonimų eilučių deriniai.

A. Lietuviški ir skolintos šaknies sinonimai (73 % mišrių sinoniminių terminų eilučių). Į tokias sinonimų eilutes iš skolintos šaknies terminų įeina tik tarptautinės kilmės šaknį turintys terminai. Tie **tarptautinės šaknies terminai** gana neretai pagal šaltinių skaičių **nėra vyraujantys sinonimų eilučių nariai**. Pavyzdžiui, lietuviškas terminas *veiksmas* DubB 41, BiržD 50, Pet II 39, DubL 15, Zaj 53, Nor 56, NorV 6, Sr I 148, Kuz I 109, Put 416, Šil 225, Am 40, AG 12, Miš 24 vartojamas didesnėje šaltinių dalyje nei jo tarptautinis sinonimas *akcija* Ieš 104, NorV 25, Sr I 247, Kuz I 84, Šil 38. Nėra nė vieno šaltinio, kuriame tarptautinis terminas būtų vienas pats be sinonimo. M. ir A. Iešmantos dar vartojo veiksmui pavadinti netinkamą ypatybės abstraktą *veiklumas* Ieš 104. Taip pat šaltiniuose rastas terminas *veikimas* Pet I 25, DubB 164, Put 414, Šil 212. Visų šį priesagos *-imas* abstraktą vartojusių autorių darbuose yra ir jo sinonimas *veiksmas*. Įsigalėjo pastarasis terminas: priesagos *-smas* vediniais paprastai pasakomas kiek konkretnis veiksmas nei priesagos *-imas* vediniais (LKG 1, 294).

Tiriamuose 1918–1940 m. šaltiniuose su tarptautiniu terminu *versifikacija* BizR 52, BizL 78, VžgB 116, Gus 61, DubP I 52 konkuravo lietuviški terminai *eiliavimas* BizR 54, VžgA 49, VžgK 41, Birž₂ 128, Gus 7, DubL 105, Zaj 112, Nor 39, Er 110, Sr II 65, Kuz II 50, Put 139, Šil 86, AG 127, Miš 135 ir *eilėdara* BizL 78, DubL 30, Gus 59, DubP I 46, Er 87, Sr II 66, Kuz IV 235, Put 281, AGV 297 (plg. rus. *стихосложение*). Terminų *eilėdara* ir *versifikacija* sinonimija išliko iki šiol, o pagrindinis terminas yra lietuviškas (žr. LTŽ 2). M. Gustaičio vadovėlyje galima rasti dar vieną lietuvišką taisyklingos darybos terminą *eiliuotė* Gus 60 (LKŽe nefiksuota), bet šis autorius dažniau vartojo terminus *eilėdara*, *eiliavimas*. Nelabai aiškios reikšmės yra netipiškai padarytas M. Biržiškos (1920) terminas *eilesiai*: „stilius posunkis, eilesiai silpnoki“ Birž 36. Sunku tiksliai pasakyti, ar juo įvardijama eilėdara, bet kito termino eilėdarai pavadinti tame šaltinyje nėra. Tiek tuose pačiuose šaltiniuose, tiek visuose šaltiniuose bendrai tarptautinį terminą nustelbia kuris nors lietuviškas terminas. Lietuviški sinonimai buvo vartojami ir tame pačiame šaltinyje (tiek trečią, tiek ketvirtą XX a. dešimtmetį).

Kiti sinoniminiai terminai, pvz.: *dailingumas* BizL 166, Češ 24 – *dailė* DubB 37 – *artizmas* VžgV 62, Put 41 – *meniškumas* DubP I 76, *emocingumas* BizL 49, Am 29 – *jausmingumas* DubB 45, Gus 148, DubL 78, Zaj 48, NorV 250, Kuz III 79, Sr II 208, Put 140, AGV 66 – *emotionalumas* DubP II 71, *nedoringumas* DubB 138 – *nepadorumas* DubB 82, DubL 109, DubP II 247, NorV 39 – *amoralumas* DubP II 247 – *nemoralumas* Sr II 411, *sekimas* BizL 156, DubB 39, BiržD 30, Ieš 68, VžgA 224, VžgV 145, Birž₂ 64, Češ 34, DubL 24, Zaj 157, DubP I 156, Er 66, Sr I 138, Kuz III

30, Put 280, AG 51, Miš 164 – *imitacija* DubL 23, VžgV 64, DubP I 59, Šil 109 – *pamėgdžiojimas* DubB 87, NorV 6, Sr II 76 – *imitavimas* DubL 198, Put 280 (jie sinoniminiai ir veiksmo, ir rezultato reikšme) ir kt. Penkiais sinonimais (keturios skirtingos šaknys) įvardijama sąvoka „posakis“: *išsireiškimasis* BizR 15, DubB 237, Birž₂ 138, Gus 12, DubP I 309, Er 102, AGV 323 (dabar DŽ₆ ntk.) – *posakis* BizL 30, BiržD 14, Ieš 6, Birž₂ 108, Češ 21, Gus 14, DubL 63, DubP I 145, Nor 19, NorV 57, Er 18, Kuz I 33, Sr I 138, Šil 157, Am 22, Miš 181 – *išsitarimas* Pet I 25 – *pasakymas* DubB 88, VžgA 63, VžgB 64, Birž₂ 96, Češ 17, DubL 188, Nor 25, Kuz I 143 – *frazė* DubL 30, DubP II 177, Sr I 83, Kuz IV 316.

Kitos grupės sinonimų eilutėse **vyrauja tarptautiniai terminai**. Viena iš tokių eilučių yra *antitezė* BizR 50, BizL 75, Češ 27, DubL 254, DubP II 80, Er 139, Sr I 98, Kuz II 127, Put 203, Šil 254, Am 54, AG 102 / *antiteza* Pet I 33 / *antitezė* BiržD 97 – *priešprieša* BizR 50, BiržD 93, Birž₂ 38, Nor 35 – *priešpriešis* Gus 37. Tiriamuose ketvirtuo XX a. dešimtmečio šaltiniuose vartojamas tik tarptautinis terminas (dabar *antitezė*, žr. Zaborskaitė 1982, 112; LTA 1982, 112; Avantekstas; LEM, 353).

Sinonimų eilutės *epitetas* BizR 34, BizL 53, DubB 35, BiržD 80, Birž₂ 38, Češ 28, Gus 79, DubL 29, DubP I 313, Nor 27, NorV 14, Kuz I 24, Sr I 87, Put 35, Šil 183, Am 38, AG 14, Miš 6 – *prievardis* BiržD 80 – *prievardėlis* BiržD 84 – *prievardėlė* Nor 27 lietuviškus terminus vartojo tik dviejų trečio dešimtmečio šaltinių autoriai – tarptautinis terminas *epitetas*, galima teigti, tarpukariu buvo įsitvirtinęs.

Tarptautinis terminas šaltinių skaičiumi lenkia lietuviškus ir keliose kitose sinonimų eilutėse, pavyzdžiui, *barbarizmas* BizR 24, BizL 43, Ieš 46, VžgB 74, Češ 47, Gus 17, Zaj 19, DubP II 110, Nor 24, Sr I 218, Kuz I 43, Put 46, Am 37, Miš 127 – *svetimybė* VžgA 211, VžgV 55, Ieš 13, Češ 47, Zaj 52, Miš 124 – *svetimžodis* Miš 127 (dabar literatūros moksle teikiamas *barbarizmas*, žr. Avantekstas; LEM, 269) ir kt.

Tarptautinis terminas *situacija* DubL 226, Nor 53, Er 34, Kuz I 75, Put 416, Am 79, AGV 204 turi tris lietuviškus sinonimus – terminus *padėjimas* DubL 357, Am 79, *padėtis* Nor 53 ir *būvis* Am 119. Atkreiptinas dėmesys, kad tiriamojo laikotarpio gale J. Ambrazevičius (1938) vartojo tarptautinį terminą ir du lietuviškus terminus – veiksmazodžių abstraktus *būvis* ir *padėjimas*, kurie literatūros mokslo terminijoje neįsigalėjo. K. Bizauskas (1922) vartojo sudėtinius terminus, kurių pagrindiniu dėmeniu eina terminas *padėtis*, pvz., *komiška padėtis* BizL 193, *veikėjų padėtis* BizL 185 ir kt. Dabar, pavyzdžiui, į kai kuriuos žinytus yra įdėtas terminas *draminė situacija* (žr. LEM, 99).

Maždaug **apylygiai šaltinių vartojami** tokioms sinonimų eilutėms priklausantys **bent du skirtingos kilmės terminai**: *nenatūralumas* BizR 34, BizL 52, DubB 70, DubL 113, NorV 44, Put 38, AGV 44, Miš 158 – *dirbtinumai* BiržD 90, Češ 51, DubL 27, DubP I 154, NorV 121, Sr I

173, Er 130, Put 38 – *nenaturalizmas* NorV 14, *sąlygumai* DubL 203, DubP I 100 – *konvencionalumai* DubL 203 – *sąlygiškumai* NorV 125 – *konvenansai* DubP I 100 (pavyzdžiui, vietos, laiko ir erdvės vienumai) ir kt.

B. Lietuviški sinonimai (27 % mišrių sinoniminių terminų eilučių). 1918–1940 m. šaltiniuose vartojami lietuviški vienažodžiai sinoniminiai terminai *srovė* BizL 150, DubL 130, DubP I 6, NorV 133, Kuz III 177, Sr II 202, Put 154, AGV 176, *krypsnis* DubB 171 ir *kryptis* DubL 343, Put IV, AGV 327, kurie yra terminologizuoti. Dabar literatūros moksle terminai *literatūros kryptis* ir *literatūros srovė* turi atskirtas reikšmes (žr. LŽ; LEM).

Sinonimai tiriamojoje medžiagoje yra *samprotavimas* BizR 5, BizL 16, Češ 68, DubL 118, Nor 11, NorV 61, Sr I 131, Put 334, Šil 169, Am 18, AG 94, Miš 136 – *protavimas* BizL 99, DubB 126, Gus 99, Zaj 53, Nor 51, NorV 129, Kuz I 76, Am 18, Miš 54 – *galvojimas* DubB 126. Ne visada galima tiksliai pasakyti, kada šie terminai vartojami vienam iš teksto tipų (dabar *samprotavimas*), o kada tiesiog atitinkamam kūrinio elementui įvardyti.

Viena iš teksto dalių – dėstymas – įvardijamas terminais *išdėstymas* BizR 10 – *klostymas* BizL 22 – *dėstymas* Češ 46, Gus 98, Nor 11, Kuz V 85, Put 220, Am 11. Anksčiausiame tiriamame šaltinyje (BizR) šalia *išdėstymas* skliaustuose prirašytas *nagrinėjimas* BizR 10, kuris galėjo būti laikomas sinonimu.

Bendrašakniai ir nebendrašakniai lietuviškos kilmės sinonimai taip pat įeina į sinonimų eilutes *įterpimas* DubL 152, Put 374, AGV 323 – *įtarpas* NorV 6 – *indėlis* Sr I 147 „kūrinio intarpas“, *paveikslingumas* BizR 9 – *vaizdingumas* BizR 26, BizL 48, Birž 3, Ieš 17, Gus 6, Zaj 71, Nor 5, NorV 14, DubP I 182, Sr I 69, Put 49, Am 33, AG 13, Miš 61 – *vaizdumas* BizR 41, BizL 20, Gus 14, Er 57 (plg. aptartus sinonimus *vaizdas* ir *paveikslas*), [veiksmo] *plėtojimasis* Nor 57, NorV 244 – *eiga* Sr II 478, Kuz IV 113 – *plėtra* Šil 214 ir kt. Ilgiausia sinonimų eilutė – penkianarė: *galas* BizR 7, BizL 19, Pet II 37, DubL 63, DubP I 248, Am 103 – *užbaiga* BizR 10, DubL 304, DubP I 112, Er 34, Šil 84 – *pabaiga* BizL 19, DubB 38, Pet II 56, Birž₂ 13, Nor 11, NorV 5, Sr I 324, Am 11 – *užbaigimas* DubB 138 – *baiga* Gus 153.

Įsitvirtino tie lietuviški terminai, kurie buvo vartojami daugiau šaltinių. Tie įsigalėję terminai paprastai buvo vartojami (vieni patys ar su sinonimais) ir ketvirtame XX a. dešimtmetyje.

6. Išvados

1918–1940 m. lietuvių literatūros mokslo terminams būdinga sinonimija – apie 40 % vienažodžių terminų turi vienažodžių sinonimų. Tai patvirtina terminologijos teiginį, kad sinonimija įprasta pradiniam terminijos raidos tarpсниui. Be to, terminai rinkti iš tekstų, o tekstuose paprastai daugiau sinonimijos ir kitokio terminų įvairavimo nei terminų žodynuose. Kai kuriuos

sinonimus autoriai galėjo įterpti dėl didaktinių tikslų (tas ypač pasakytina apie tarptautinius terminus) – didelė dalis tirtų šaltinių yra vadovėliai ir jiems artimi darbai.

Sinoniminiais santykiais susiję tiek bendrašakniai (48 % sinonimų eilučių), tiek nebendrašakniai tarpukario literatūros mokslo terminai (37 %), taip pat vieni ir kiti kartu (15 %). Į sinonimų eilutes įeina lietuviški ir skolintas šaknis (daugiausia tarptautinės kilmės) turintys terminai (38 %), taip pat vien lietuviški terminai (36 %) ir vien skolintos šaknies terminai (26 %).

Tarptautiniai terminai ir tarptautinę šaknį turintys hibridai ne vienu atveju šaltinių skaičiumi nusileidžia lietuviškiems sinonimams, o kartais turi ir po kelis lietuviškus sinonimus. Iš vienų sinonimų eilučių išgalėjo tarptautinės šaknies terminas (*remarka*, plg. *pastaba*), iš kitų – lietuviškas (*veiksmas*, plg. *aktas*), iš trečių – tebevartojami ir lietuviški, ir tarptautinės šaknies terminai (*veikėjas* ir *personažas*), kartais jų reikšmės dabar yra atskirtos (*neologizmas* ir *naujadaras*). Tai tik patvirtina mintį, kad „lietuviškų ir tarptautinių terminų santykis vertintinas ne tik pasirinktimi „arba... arba“ (Gaivenis, Kaulakienė 1997, 89).

Iš lietuviškų sinoniminių terminų matyti, kaip buvo realizuojamos terminologizacijos ir terminų darybos galimybės. Žodžiai, kurie buvo terminologizuojami, nespecialiojoje kalboje turėjo sinonimų, taip pat kaip terminų darinių pamatiniai žodžiai, o tai – lingvistinė dalies sinonimų priežastis.

Be abejo, kai kurie sinonimų eilučių nariai tebuvo pavieniai, vartoti tik kuriame nors viename darbe (dalis jų – naujadarai), bet tarp tokių yra ir išlikusių iki šių dienų (*jasmeninimas*).

Dabar paprastai yra išgalėjęs tas sinonimas, kuris vartotas daug didesnėje šaltinių dalyje (dažniausiai ir ketvirtame dešimtmetyje). Kai kurių sinonimų reikšmės jau tiriamuoju laikotarpiu bandyta diferencijuoti (*eilės* ir *eilėraštis*).

Žvelgiant į sinonimus normiškumo aspektu, tiri sinoniminiai terminai yra ir terminų tvarkybos priežastis (ieškoma tinkamiausio termino), ir rezultatas (kurį laiką, dažniausiai skirtinguose šaltiniuose, vartojami keli terminai tai pačiai sąvokai įvardyti). Kai kurie sinonimai galėjo atsirasti bandant išvengti terminų daugiareikšmiškumo (ypač kategorinio, pvz., *vertimas* ir *vertinys*) – vadovautasi vienareikšmiškumo principu.

Pagrindiniai šaltiniai

AG – Ambrazevičius Juozas, Jonas Grinius 1938, *Visuotinė literatūra*, 1, 3 leid., Kaunas: Sakalas.

AGV – Ambrazevičius Juozas, Jonas Grinius, Antanas Vaičiulaitis 1939, *Visuotinė literatūra* 2 (vidurinėms mokykloms su 62 pav., 2 leid.), Kaunas: Sakalas.

Am – Ambrazevičius Juozas 1938, *Literatūros teorija. Poetika* (vidurinėms mokykloms, 4 leid.), Kaunas: Sakalas.

Birž – Biržiška Mykolas [1920], *Mūsų raštų istorija. 1547 m. – 1904 m.*, Kaunas: Švyturio b-vė.

Birž₂ – Biržiška Mykolas 1925, *Mūsų raštų istorija 1. Ligi 1864 m.*, 2 leid., Kaunas: Švietimo ministerijos knygų leidimo komisija.

BiržD – Biržiška Mykolas 1923, *Dainų literatūros vadovėlis*, 2 naujai paruoštas leid., Kaunas–Vilnius: Švyturio b-vė.

BizL – Bizauskas Kazys 1922, *Literatūros teorija* (vadovėlis augštesn. mokykloms, 3 leid.), Kaunas.

BizR – Bizauskas Kazys 1918, *Raštijos bei literatūros teorija 1*, Kaunas: Ateities leidinys.

Češ – Češūnas Stasys 1925, *Poezijos ir prozos teorija* (vadovėlis vidurinėms mokykloms), Šiauliai: Kultūros b-vė.

DubB – Dubas Vladas 1923, *Įvadas į bendrąją literatūrą* (kursas paskaitų, laikytų Kaune Aukštuosiuose kursuose per 1920 m. pavasario semestrą), Kaunas–Marijampolė: Dirvos b-vė.

DubL – Dubas Vladas 1927, *Literatūros įvadas*, 2 perdirbtas leid., Kaunas–Marijampolė: Dirvos b-vė.

DubP I, II – Dubas Vladas, *Prancūzų literatūros istorija 1*, 1929; 2, 1930, Kaunas: Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys.

Er – Eretas Juozas 1931, *Vokiečių literatūros istorija 1*, Kaunas: V. D. Universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto leidinys.

Gus – Gustaitis Motiejus 1927, *Stilistika. Literatūros teorijos vadovėlis*, 2 pap. leid., Kaunas–Marijampolė: Dirvos b-vė.

Ieš – Iešmantienė Marija, Albinas Iešmanta [MirA] 1923, *Lietuvių literatūros istorija* (su žymesniųjų kūrinių turiniais), Kaunas–Marijampolė: Dirvos b-vė.

Kuz I, II, III, IV, V – Kuzmickis Zigmas, *Lietuvių literatūra* (vadovėlis augštesn. mokykloms), 1. *Tautosaka*, 1931; 2. *Senoviniai raštai, bažnytinė literatūra ir Duonelaičio kūryba*, 1932; 3. *Pirmoji XIX amž. pusė (iki spaudos draudimo)*, 1932; 4. *Spaudos draudimo laikotarpis*, 1933; 5. *XX amžius*, 1934, Kaunas: Sakalo b-vė.

Miš – Miškinis Motiejus 1939, *Lietuvių literatūra 1*, Kaunas: Spaudos fondas.

Nor – Norkus Jonas 1930, *Literatūros teorija. Pagrindiniai prozos ir poezijos dėsniai* (vidurinei mokyklai, 3 patais. leid.), Kaunas: Spaudos fondas.

NorV – Norkus Jonas 1931, *Visuotinės literatūros istorijos bruožai*, Kaunas: Knygnešio b-vė.

Pet I, II – Petkevičaitė-Bitė Gabrielė, *Pasaulinės literatūros istorijos vadovėlis*. 1. Rytai, 1922; 2. *Graikai*, 1924 (sekdamą d-ro Karolio Busės pasaul. literatūros istoriją ir kitais įvairiais šaltiniais naudodamasi parašė G. Petkevičaitė), Kaunas: Varpo b-vė.

Put – Mykolaitis-Putinas Vincas 1936, *Naujoji lietuvių literatūra* 1, Kaunas: Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys.

Sr I, II – Sruoga Balys, *Rusų literatūros istorija* 1, 1931; 2, 1933, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys.

Šil – Šilkarskis Vladimiras 1938, *Graikų literatūros istorija* 1. *Klasikinis laikotarpis: I Epas; II Lyrika; III Drama*, Kaunas: Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys.

VžgA – Tumas-Vaižgantas Juozas 1924, *Lietuvių literatūros draudžiamąjį laiką paskaitos. Aušrininkų grupė: J. A. Vištelis, M. D.-Silvestravičius, T. Žičkis, J. Myliauskis*, Kaunas.

VžgB – Tumas Juozas 1924, *Lietuvių literatūros paskaitos. Draudžiamasis laikas. Antanas Baranauskas, 1835–1902*, Kaunas: Vaivos b-vė.

VžgK – Tumas Juozas 1924, *Vincas Kudirka – Vincas Kapsas*, Kaunas: Varpo b-vė.

VžgV – Tumas Juozas 1924, *Lietuvių literatūros draudžiamąjį laiką paskaitos*. 1. *Antanas Vienažindys*; 2. *Antanas Kriščiukaitis*; 3. *Ksaveras Sakalauskas*; 4. *Martynas Jankus*, Kaunas.

Zaj – Zajanchauskas Vincas 1928, *Lietuvių literatūros vadovėlis (1400–1904)*, 4 patais. leid., Vilnius.

Literatūra

Avantekstas: Lietuviškų literatūros mokslo terminų žodynas, Vilniaus universitetas, <http://www.avantekstas.flf.vu.lt/>.

DŽ₆ – Stasys Keinys (vyr. red.), *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, 6 (3 e.) patais. ir papild. leid., Vilnius: Lietuvių kalbos institutas (e. leidimas), 2006.

Faber Benítez Pamela 2009, The cognitive shift in terminology and specialized translation, *MonTI: monografías de Traducción e Interpretación* 1, 107–134, <http://www.redalyc.org/pdf/2651/265119728010.pdf>.

Gaivenis Kazimieras 2002, *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

Gaivenis Kazimieras 2014, *Rinktiniai raštai*, J. Gaivenytė-Butler (sud.), Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Gaivenis Kazimieras, Angelė Kaulakienė 1997, Kalbinis ir dalykinis technikos terminijos vertinimas, *Terminologija ir dabartis. Mokslo darbai*, Kaunas: Technologija, 85–90.

ISO 704:2000(E): *Terminology work – Principles and methods*.

Jablonskis Jonas 1933, *Jablonskio raštai 2. Švietimo reikalai*, J. Balčikonis (red.), Kaunas: Švietimo ministerijos leidinys.

Jablonskis Jonas 1935, *Jablonskio raštai 4. Kalbos dalykai*, J. Balčikonis (red.), Kaunas: Švietimo ministerijos leidinys.

Jablonskis Jonas 1936, *Jablonskio raštai 5. Kalbos dalykai*, J. Balčikonis (red.), Kaunas: Švietimo ministerijos leidinys.

Katelytė Rita, Stasys Keinys 2010, M. Reinio psichologijos terminų ir jų dėmenų daryba, *Terminologija* 17, 111–129, <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367175000902/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.

Kaulakienė Angelė 2000, Kompiuterijos terminijos sinonimija: yda ar būtinybė, *Terminologija* 6, 23–28, <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2000~1367177232595/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.

Kaulakienė Angelė 2009, *Lietuvių fizikos terminijos raida*, Vilnius: Technika.

Keinys Stasys 2005, *Dabartinė lietuvių terminologija*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

Keinys Stasys 2010, Mintys apie didelį kalbininką ir terminologą Joną Jablonskį 150-tų gimimo metinių proga, *Terminologija* 17, 80–92, <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367174999049/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.

Kovalevskaitė Jolanta, Agnė Bielinskienė 2015, Deskriptyviosios terminologijos tyrimų rezultatų panaudojimas terminologijos praktikoje, *Terminologija* 15, 149–168.

Kuzavinis Kazimieras 2007, *Lotynų–lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, <http://www.thesaurus.flf.vu.lt/>.

Lalis Antanas 1915, *Lietuviškos ir angliškos kalbų žodynas 1. Lietuviškai angliškai*, Chicago: Turtu ir Spauda Lietuvos.

LKG 1 – Kazys Ulvydas (red.), *Lietuvių kalbos gramatika 1*, Vilnius: Mintis, 1965.

LKŽ^e – Gertrūda Naktinienė, Lietuvių kalbos žodynas, 1–20 (1941–2002): elektroninis variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (www.lkz.lt).

LEM – Loreta Mačianskaitė, Donata Mitaitė, Dainora Pociūtė–Abukevičienė, Dalia Satkauskytė (sud.), *Literatūros enciklopedija mokyklai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011.

LLE – Vytautas Kubilius, Vytautas Rakauskas, Vytautas Vanagas (red.), *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.

LTA – Vytautas Kubilius (red.), *Literatūros teorijos apybraiža*, Vilnius: Vaga, 1982.

LTŽ – Jonas Petronis, Vytautas Vanagas, Albertas Zalatorius (sud.), *Literatūros terminų žodynas*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1962.

LTŽ 2 – Juozas Girdzijauskas (sud.), *Literatūros terminų žodynas 2. Eilėdara*, Vilnius: Baltos lankos, 1998.

LŽ – Česlovas Navakas (sud.), *Literatūros žinynas V–XII klasei*, Kaunas: Šviesa, 2006.
Misevičius P. 1930, J. Norkus. Literatūros teorija (pagrindiniai prozos ir poezijos dėsniai) vidurinei mokyklai [rec.], *Švietimo darbas* 7, 733–738.

Mitkevičienė Asta 2014, Figūrų ir tropų pavadinimai 1918–1940 m. literatūros mokslo darbuose, *Terminologija* 21, 176–191, [http://www.lki.lt/LKI LT/images/Periodiniai leidiniai/Terminologija/terminologija_21_maketas.pdf](http://www.lki.lt/LKI_LT/images/Periodiniai_leidiniai/Terminologija/terminologija_21_maketas.pdf).

Mitkevičienė Asta 2015, Kai kurie terminų sinonimijos aspektai, *Terminologija* 22, 39–60.

Piročkinas Arnoldas 1986, *Jono Jablonskio kalbos taisyklės*, Kaunas: Šviesa.

Skujina Valentina 1993, Some Aspects of the Specific Character of the Semantic Level, in Terminology, TKE'93: *Terminology and Knowledge Engineering*, Klaus-Dirk Schmitz (ed.), Frankfurt / M.: Indeks Verlag, 50–55.

TŽŽ – Kazys Boruta, Pranas Čepėnas, Albina Sirutytė-Čepėnienė (sud.), *Tarptautinių žodžių žodynas*, [Kaunas]: Spaudos fondas, 1936.

TŽŽ^e – Kinderys Algimantas (ats. red.), *Interleksis. Kompiuterinis tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius: Alma litera, 2002.

Umbrasas Alvydas 2004, Bendrašakniai dvižodžių teisės terminų sinonimai ir variantai 1918–1940 m. Lietuvos kodeksuose, *Terminologija* 11, 100–118.

Umbrasas Alvydas 2010, *Lietuvių teisės terminija 1918–1940 metais. Pagrindinių kodeksų terminai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

VTŽŽ – Valerija Vaitkevičiūtė, *Tarptautinių žodžių žodynas: elektroninis leidimas*, Vilnius: Fotonija, 2003.

Zaborskaitė Vanda 1982, *Literatūros mokslo įvadas*, Vilnius: Mokslas.

www.aruodai.lt – Litanistikos paveldo informacinė sistema ARUODAI.

Įteikta 2015-11-30
Priimta 2015-12-15

Asta Mitkevičienė
Lietuvių kalbos institutas
P.Vileišio g. 5,
LT-10308 Vilnius, Lietuva
[El. p. asta@lki.lt]